

Kiswahili Karatasi ya 3 (102/3)

SEHEMU A: TAMTHILIA

KITHAKA WA MBERIA: *Kifo Kisimani*
Swali la lazima

- 1 “Alijiona pwagu. Lakini Butangi ina pwaguzi pia.”
Eleza tofauti baina ya wahusika wanaorejelewa. (alama 20)

SEHEMU B: RIWAYA

S.A. MOHAMED: *Utengano*
Jibu swali la 2 au la 3

- 2 Eleza namna mbinu zifuatazo zilivyotumiwa na mwandishi wa riwaya ya Utengano:
(i) Kwelikiniani
(ii) Sadfa. (alama 20)
- 3 “Uhuru alioutaka na ulimwengu alioufahamu Maimuna umemdhuru hatimaye.”
Thibitisha kauli hii kwa kutoa mifano **kumi**. (alama 20)

SEHEMU C: USHAIRI
Jibu swali la 4 au la 5

4 KUJITEGEMEA

1 Nchi ni ile ambayo, imekita ardhini
Siyo ile iombayo, ghaibu na majirani
Taratibu siyo hiyo, wanachi twambizaneni
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji	3 Twaishije tujihoji, wanachi humu nchini
Kila tunachohitaji, kupatakwe ugenini
Hiyo ni tete haviji, tongo tupangusaneni
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji
2 Chumo lote na mitaji, leo limo maganjani
Bepari na wanyonyaji, wasalie maguguni
Shime utekelezaji, vingine havifanani
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji	4 Kuomba wataalamu, ni mwendo haulingani
Tupate wa humu humu, wajuzi wa kila fani
Mbele washike hatamu, kwa mapimo na makini
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji
-

- 5 Tuufuate wongozi, pamwe na nyingi imani
Tushiriki kila kazi, na mambo yalomkini
Mikopo ina kinyezi, si kitu cha tumaini
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji
- 6 Yote hatuyatimizi, alotimiza ni nani
Lakini tuwe maizi, tusizurure mijini
Tukamshabihi kozi, kipanga au kunguni
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji
- 7 Shujaa itakiwavyo, aonekane vitani
Na sisi vita tunavyo, roho kwa roho ugani
'Kutegemea' vilivyo, kondo tujiamueni
Daima hukaa chini, maganja ya mpewaji

Boukhet Amana: Malenga wa Mrima

Mwinyihatibu Mohammed
Oxford University Press
1977

- (a) Mtunzi wa shairi hili ana dhamira gani? (alama 2)
- (b) Shairi hili ni la aina gani? Toa sababu moja. (alama 2)
- (c) Eleza mambo **matatu** ambayo mshairi anashauri nchi ifanye ili kujitegemea. (alama 3)
- (d) Taja aina moja ya idhini ya kishairi iliyojitokeza kwa wingi zaidi katika shairi na utoe mifano mitano ya matumizi yake. (alama 7)
- (e) Andika ubeti wa pili kwa lugha ya nathari. (alama 4)
- (f) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumiwa katika shairi:
- (i) Ghaibu
- (ii) Tukamshabihi. (alama 2)

5 HAKI

1. Haki watutisha, tusikuandame, kwa matendo yetu,
Watukorofisha, tusikuandame, kila penye kitu,
Mbona watugwisha, miba ituchome, kwenye huu mwitu,
Tutokwe na utu!

2. Hatutakufanya, mwana kwa mvyele, aliyemzaa,
Haki watunyima, machumi ya mbele, na nyingi hadaa,
Tuchumayo nyanya, uchungu umbele, hatuna wasaa,
Haki twashangaa!
3. Na kambi nzima, kunaiyenea, hasa hapa petu,
Tunakutazama, kwa kuulizia, kuweza thubutu,
Na kwenye milima, ilotueka, kupandia watu,
Usifanye katu!
4. Sio hao mabwana, waloteuliwa, kupata mwangaza,
Haki wakubana, lilotarajiwa, kwenye hichi kiza,
Ndevu kuchomana, wengine kuliwa, tukijiingiza,
Kambi yatuviza!
5. Haki huna njia, kizuizi mali, ndio njia panda,
Tukiifatia, hatufiki mbali, wengi tunaganda,
Sio yetu nia, lakini akili, mali ishapenda,
Haki yatuponza!
6. Wala hutasemwa, sababu ni nyoyo, kwisha haribika,
Ya mali kuchumwa, vyovyote iwavyo, itavyopatika,
Wakati mtumwa, ushatumwa ndivyo, na ushatufika,
Kwetu ni mashaka!
7. Haki hufanyiki, papitapo mambo, na vikubwa visa,
Watu hawataki, kutenda kijambo, tunu yao pesa,
Sisi kwetu dhiki, yatunisha tumbo, wao hata hisa,
Na ndio ya sasa!
8. Haki husimami, kwa viumbe sisi, tuvyojaaliwa,
Na huna ulimi, **kuweza tukisi**, tukageukiwa,
Zama za uchumi, zishashika kasi, nguvu zishapewa,
Haki wauliwa!
9. Iwe hivi haki, hakuna mmoja, akukumbukae,
Hatuna ashiki, kuvuta la haja, haki ituvae,
Mbona hatutaki, twalia na tija, haki iambae,
Haki tamati!

Suleiman A. Ali:
Malenga Wapya

(a) Eleza dhamira ya shairi hili.

(alama 2)

- (b) Huku ukitoa mfano, eleza aina ya shairi hili. (alama 3)
- (c) Taja na ufafanue tamathali ya usemi inayotawala katika shairi hili. (alama 3)
- (d) Kwa kutoa mfano mmoja mmoja, onyesha aina tatu za idhini ya kishairi katika shairi hili. (alama 6)
- (e) Andika ubeti wa saba kwa lugha ya nathari. (alama 4)
- (f) Mshairi ana maana gani kwa kusema:
- (i) Kambi yatuviza
- (ii) Kuweza tukisi. (alama 2)

SEHEMU D: HADITHI FUPI

K.W. WAMITILA: *Mayai Waziri Wa Maradhi na Hadithi Nyinginezo*

Jibu swali la 6 au la 7

- 6 “Cheche ndogo hufanya moto mkubwa.”
- (a) Eleza muktadha wa dondoo hili. (alama 4)
- (b) Fafanua maudhui **manne** yanayohusiana na chanzo cha tukio linalorejelewa katika dondoo hilo. (alama 8)
- (c) Eleza matokeo **manne** ya tukio linalorejelewa katika dondoo. (alama 8)
- 7 “Mganga na wateja wake wote walikosa busara.” Fafanua ukweli wa kauli hii kwa mifano **kumi** kutoka hadithi ya ‘Siku ya Mganga.’ (alama 20)

SEHEMU E: FASIHI SIMULIZI

- 3 (a) Eleza maana ya malumbano ya utani. (alama 2)
- (b) Bainisha sifa **nne** za malumbano ya utani. (alama 8)
- (c) Fafanua majukumu **matano** ya malumbano ya utani katika jamii. (alama 10)
-

MAUDHUI

Umuhimu ushirikishe:

- Magazeti ni nyenzo za kutolea mafunzo kwa wanafunzi. Kuna makala mengi ya kielimu yanayoweza kuwanufaisha wanafunzi.
- Huweza kufahamisha kuhusu mambo na matukio hapa nchini na nje ya nchi.
- Ni chombo cha kuburudisha na kuondoa uchovu wa kiakili. Makala ya michezo kama vile kujaza mraba, na soduku huweza kuburudisha.
- Kwa mfano kupitia kwa tahariri na baarua kwa mhariri
- Magazeti huwapa wanafunzi nafasi za kubadilishana mawazo, changamoto na tajriba zao, kwa mfano kupitia kwa tahariri na barua kwa mhariri.
- Hushirikisha makala kuhusu utamaduni na hivyo kuwapa vijana njia ya kuwasilisha au kujifunza kuhusu utamaduni wao.
- Matangazo ya kazi huwajuza watu kuhusu nafasi za kazi,
- Hufunza maadili
- Kukuza hamu ya kupenda kusoma
- Baadhi huwa na maswali ya mitihani ambayo huwasaidia wanafunzi kudurusu.
- Kukuza hamu ya kuwa waandishi
- Kuna zawadi kwa wanaojibu maswali

Kukuza ubunifu makala kama vile tahariri huweza kuwaonyesha wanafunzi namna ya kutumia insha kwa upeo wa juu na kwa ukakamavu.

Katika hitimisho, mhoji amwuulize mhojiwa kutoa ushauri wake kwa wanafunzi wa shule za sekondari kuhusiana na umuhimu wa magazeti kwao.

Mahojiano yahitimishwe kwa mhoji kumshukuru mhojiwa na kuagana.

Vipengele vikuu ambavyo lazima vibainike

Kichwa

Utangulizi

Mwili

Muundo - Tamthilia/mtindo wa mazungumzo

Hitimisho

2. Insha hii ni ya mjadala. Mtahiniwa aonyeshe hoja za kuunga mkono na kupinga. Hoja ziweze kutetewa kwa ithibati. Kisha mtahiniwa ahitimishe kwa kuonyesha msimamo wake.

Muundo

Sehemu zifuatazo zijitokeze:

Utangulizi

Sehemu hii ionyeshe hoja za kijumla kuhusu magari ya matatu.

Mwili

Hoja zijadiliwe hapa. Tazama mifano.

Hoja za Kuunga mkono

- Husaidia watu wengi ambao hawajamiliki aina yoyote ya vyombo vya usafiri kusafiri kwa wepesi.
- Yameweza kutoa nafasi nyingi za kazi; kuanzia kwa wawekezaji, madereva, utingo, manamba, wauza vipuri vya magari na hata wanaoyatengeneza yakiharibika.
- Huweza kujaa haraka yakilinganishwa na mabasi ambayo huchukua muda mrefu kujaa.
- Huweza kupatikana kwa urahisi katika sehemu nyingi nchini iwe mijini au mashambani.
- Wawekazaji wameweza kutajirika kutokana na uwekezaji wa biashara hii.
- Ni biashara ambayo inaipa serikali kodi kubwa/mapato.

Hoja za kupinga

- Matatu husababisha ajali nyingi zaidi humu kuliko magari mengine.
- Ajali kutokana na matatu husababisha madhara mengi zaidi kama vile vifo vingi, majeruhi, kulemazwa kwa wingi, na hasara za kiuchumi.
- Mashirika mengi ya bima hupata hasara kubwa kutokana na magari ya matatu na mengi hufilisika na kufunga biashara.
- Biashara ya matatu huhimiza watu wengi kuwa wavivu, mathalani, mtu hawezi akatembea masafa mafupi hata kama aendako ni karibu kwa sababu magari ya matatu yako tele.
- Biashara ya matatu imehusishwa na uzorotaji wa maadili ya kijamii. Wahudumu katika sekta hii wamehusishwa na utumiaji na usafirishaji wa vileo kama afyuni, pombe haramu na kushiriki katika usherati.
- Magari ya matatu husababisha msongamano barabarani hasa katika sehemu za mijini.
- Magari ya matatu yamechangia katika uchafuzi wa mazingira kutokana na kelele za utingo, manamba na upigaji wa honi pamoja na moshi.
- Biashara ya matatu imepotosha vijana wengi ambao wanavutiwa na kukimbilia biashara hii badala ya kuendelea na shuguli kama vile masomo yanayoweza kuwasaidia maishani pakubwa kuliko biashara hii.

Hitimisho: Mtahiniwa aonyeshe msimamo wake kwa kueleza anaegemea katika kupinga au kuunga mkono.

3. Hii ni insha ya methali. Methali hii ina maana kuwa upele hupewa mtu asiye na kucha kwa kuwa hana uwezo wa kujikuna. Maana ya ndani ya methali hii ni kwamba matatizo humkumb mtu ambaye hana ujuzi/uwezo /mbinu za kuyatatua.

Pele - Matatizo yanayomkumba mtu akakosa namna ya kuyatatua.

Kucha - uwezo /mbinu/njia za kutatua matatizo /ujuzi

Mtahiniwa aandike kisa kinachodhihirisha:

- Mtu asiye na ujuzi wa jambo akiwa amepatikana na jambo hilo na hajui namna ya kulitatua.

Au

- Mtu mwenye kitu ambacho hakihitaji ilihali anayekihitaji hakipati.

Au

Mtu ambaye ana uwezo na hali hapatwi na matatizo lakini yule asiye na uwezo anapatwa nayo.

4. Hii ni insha ya mdokezo. Mtahiniwa aandike insha yenye kisa ambacho kinaonyesha akihangaika kwa kiu ya maji. Baada ya mahangaiko haya na kupata bilauri moja ya maji ndipo anapotambua umuhimu wa maji.

Yafuatayo yafuatwe katika kutuza swali hili.

- Mtahiniwa aeleze hali ya kukosa maji.
 - Aeleze kilichotendeka kabla ya kupata maji.
 - Ajihusishe katika kisa.
 - Asiyejihusisha - amejitungia swali.
 - Ahusike katika hali ngumu ya kuhitaji maji.
 - Asiponukuu maneno aliyopewa, amejitungia swali.
 - Akinukuu schemu ya maneno amejitungia swali.
 - Akiongeza sentensi moja, mbili au kifungu amejitungia swali.
 - Akiongezea maneno hadi matano aondolewe alama 2 baada ya kutuzwa.
-